

Uitvoeringsplan Verkiezingen 2027

Provinciale Staten- en
waterschapsverkiezingen

Eilandsraadverkiezingen,
verkiezingen kiescolleges Caribisch
Nederland voor de Eerste Kamer

Verkiezing kiescollege niet-
ingezetenen voor de Eerste Kamer

Eerste Kamerverkiezing

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Ondersteuning	5
2. Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen 2027	12
3. Eilandsraadverkiezingen en verkiezingen kiescolleges Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer	20
4. Eerste Kamerverkiezing en verkiezing kiescollege niet- ingezetenen voor de Eerste Kamer	28
5. Evaluaties	29
6. Relevante wet- en regelgeving bij verkiezingen 2027	30
Afsluiting	32
Bijlage 1: afkortingenlijst	33
Bijlage 2: verantwoording	34

Inleiding

Op 17 maart 2027 vinden verschillende verkiezingen plaats, te weten:

- De Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen in Europees Nederland (PS/WS27),
- De eilandsraadverkiezingen (ER27) en de verkiezingen kiescolleges Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer (kiescolleges CN)
- De verkiezing kiescollege niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer (kiescollege NI) voor het gebied buiten Nederland.

In dit uitvoeringsplan staat beschreven op welke manier de Kiesraad invulling geeft aan zijn ondersteunende en kwaliteitsbewakende taken. Een voorbeeld is welke instructies de Kiesraad levert aan de verschillende verkiezingsorganisaties.

De organisatie van gecombineerde verkiezingen vraagt meer van gemeenten en openbare lichamen. Tijdens gesprekken met gemeenten is gebleken dat veel projectleiders zorgen hebben over de organisatie van PS/WS27. Deze zorgen komen voort uit het verloop van deze verkiezingen in 2023. Er is sindsdien echter veel veranderd: gemeenten zijn inmiddels goed bekend met de gewijzigde procedures op grond van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen (NPVV), er zijn verbeteringen in het proces doorgevoerd en er zijn uitgebreide instructies beschikbaar. Gemeenten zijn dus beter voorbereid, maar gecombineerde verkiezingen brengen nog altijd extra uitdagingen met zich mee met name voor het telproces.

De Kiesraad deelt zijn ervaringen en inzichten en ondersteunt alle verkiezingsorganisaties in de uitvoering. In hoofdstuk 1 wordt beschreven welke ondersteuning de Kiesraad biedt. In hoofdstuk 2, 3 en 4 staat per verkiezing beschreven wat de Kiesraad levert. Voor het gemak staat per onderdeel van de Toolkit beschreven welke documenten gepubliceerd worden. De daadwerkelijke documenten en de datum waarop deze beschikbaar komen vind je op de Toolkit Verkiezingen op de website van de Kiesraad. De ondersteuning komt tot stand op basis van

evaluaties en in overleg met ketenpartners, zoals de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB) en de Unie van Waterschappen.

Dit plan ziet ook op de verkiezing van de Eerste Kamer op 24 mei 2027. Voor deze verkiezing vervult de Kiesraad zelf de rol van centraal stembureau (CSB). Gemeenten spelen hierbij geen rol. Wel heeft de Kiesraad in relatie tot deze verkiezing een taak richting de Provinciale Staten.

Rol NVVB

In het kader van de ondersteunende taak van de Kiesraad vindt regelmatig overleg plaats tussen de Kiesraad en de Nederlandse Vereniging Voor Burgerzaken (NVVB). Instructiematerialen worden gemaakt in afstemming met de NVVB. In het samenwerkingsplan ([Samenwerkingsplan | Kiesraad.nl](#)) wordt deze samenwerking nader beschreven.

Rol VNG

Ook de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft een rol bij de ondersteuning van openbare lichamen bij ER27. Waar de Kiesraad zich met name richt op projectleiders verkiezingen, ondersteunt de VNG onder meer bestuurders en griffiers van openbare lichamen. De VNG richt zich vooral op het geloofsbrievenonderzoek, de (tussentijdse) benoemingen en de informatie die van belang is voor de nieuwe bestuurders.

Daarnaast heeft de VNG een breder programma om bij ER27 op andere onderwerpen te ondersteunen. Om overlap te voorkomen, stemt de Kiesraad de informatieverstrekking aan openbare lichamen zoveel mogelijk af met de VNG. Daarnaast verwijst de Toolkit Verkiezingen naar de [website van de VNG](#) en staat er een link naar de Toolkit Verkiezingen op de website van de VNG.

Rol Unie van Waterschappen

De Unie van Waterschappen levert, naast de instructies van de Kiesraad, instructies ten aanzien van verkiezingstaken die specifiek gelden voor de waterschappen, zoals een procedure voor de geborgde zetels. De Unie van Waterschappen en de Kiesraad hebben regelmatig overleg over passende ondersteuning aan de waterschappen.

Voor inhoudelijke en juridische ondersteuning is er voor de waterschappen een Expertgroep Bestuurlijk Juridische Zaken actief, die bestaat uit juristen van de Unie van Waterschappen en projectleiders verkiezingen van verschillende waterschappen. Daarnaast verwijst de Toolkit Verkiezingen naar de website met campagnematerialen voor de waterschapsverkiezingen.

Hulp in het stembokje

Op 2 juli 2026 heeft de Tweede Kamer ingestemd met een wetsvoorstel dat hulp in het stembokje voor alle kiezers mogelijk maakt. De invoering van dit wetsvoorstel is voorzien op 1 januari 2027, maar de Eerste Kamer stemt in het najaar nog over het wetsvoorstel. Het is dus niet zeker of het wetsvoorstel van kracht is tijdens de verkiezingen in 2027, maar het is wel goed om hier als gemeente en openbaar lichaam op voorbereid te zijn. Het wetsvoorstel heeft immers effect op de werkzaamheden van het stembureau en daarmee op de organisatie van stembureaus en de opleiding van stembureauleden.

In dit uitvoeringsplan geven we onder voorbehoud aan welke ondersteuning we als Kiesraad bieden rondom dit wetsvoorstel.

1. Ondersteuning

1.1 Wat bieden we als Kiesraad aan?

Toolkit Verkiezingen

Een centrale plek voor al het ondersteunings- en communicatiemateriaal vanuit de Kiesraad en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). De Kiesraad beheert de Toolkit Verkiezingen. Het is een draaiboek op hoofdlijnen aan de hand van de verschillende onderdelen van het verkiezingsproces. De toolkit staat sinds september 2026 online op de [website van de Kiesraad](#). Als informatie nog niet beschikbaar is, staat de verwachte datum van publicatie op de toolkit expliciet vermeld bij het betreffende onderdeel.

Instructies en voorbeeldteksten

Schriftelijke uitleg of instructies over specifieke onderdelen van de verkiezingen, of voorbeelden van teksten, brieven of documenten. Instructies en voorbeelden zijn te vinden op de Toolkit Verkiezingen.

Modellen

Naar aanleiding van de feedback op de herziene processen-verbaal voor de uitslagvaststelling, worden kleine, voornamelijk tekstuele, wijzigingen aangebracht in de modellen. De gewijzigde modellen treden op 1 januari 2027 in werking en worden gebruikt bij de verkiezingen in 2027. De modellen worden vooruitlopend op de officiële vaststelling gepubliceerd op de Toolkit Verkiezingen.

Naar aanleiding van het wetsvoorstel Hulp in het stemhokje wordt een bijlage toegevoegd aan de modellen voor de stembureaus. Deze bijlage is ook in het najaar van 2026 beschikbaar (de inzet van deze bijlage is onder voorbehoud van goedkeuring van het wetsvoorstel).

De minister van BZK stelt de modellen van de stempas, de kiezerspas, het schriftelijk volmachtbewijs en het echtheidskenmerk op de achterkant van het stembiljet vast. Het ministerie deelt de specificaties hiervan met de projectleiders verkiezingen.

Informatiepunt verkiezingen

Het Informatiepunt Verkiezingen is bedoeld voor gemeenten, openbare lichamen, waterschappen, burgers en politieke groeperingen. Je kunt hier terecht voor praktische en juridische vragen en voor vragen over verkiezingssoftware.

Vragen kunnen gesteld worden via het vragenformulier op de website of telefonisch (via 070-4267329). Op www.kiesraad.nl/contact staan de actuele openingstijden voor telefonisch contact. De openingstijden verschillen per periode. Schriftelijk vragen stellen kan altijd. Gemeenten, openbare lichamen en waterschappen kunnen vragen stellen via [het selfserviceportal](#).

Rond de dag van kandidaatstelling, dag van stemming en in de periode van uitslagvaststelling zijn de openingstijden ruimer. De openingstijden worden ook gedeeld in de nieuwsbrief.

Bijeenkomsten

De Kiesraad organiseert fysieke en digitale bijeenkomsten over verschillende thema's.

Op basis van de evaluaties van de Tweede Kamerverkiezing van 2025 en de gemeenteraadsverkiezingen van 2026 is besloten thematische digitale instructies te verzorgen in plaats van inloopsprekuren. Vragen kunnen altijd gesteld worden via het Informatiepunt Verkiezingen. De opnamen van webinars van de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2026 (GR26) en de nieuwe digitale instructies worden op de Toolkit Verkiezingen gepubliceerd op de tegel van het betreffende onderwerp.

Nieuwsbrief verkiezingen

De Kiesraad en het ministerie van BZK delen met regelmaat informatie die relevant is voor de organisatie van verkiezingen. De nieuwsbrief verschijnt in ieder geval maandelijks, om op de hoogte te blijven van de laatste ontwikkelingen voor de organisatie van verkiezingen. De Kiesraad verstuurt deze nieuwsbrief.

Software

De Kiesraad levert software voor de ondersteuning van de kandidaatstelling (OSV2020-PP en OSV2020-KS) en software voor de ondersteuning van de uitslagvaststelling.

De Kiesraad ontwikkelt Abacus, een nieuw softwareprogramma voor het berekenen van verkiezingsuitslagen. Abacus vervangt op termijn de module Uitslagvaststelling van OSV2020 (OSV2020-U).

Welke ondersteunende software wordt voor uitslagvaststelling ingezet?

- PS27:
 - Gemeentelijk stembureau (GSB): Abacus
 - Hoofdstembureau (HSB) en centraal stembureau (CSB): OSV2020-U
- WS27
 - GSB en CSB: Abacus
- ER27 en kiescolleges CN
 - Stembureau openbaar lichaam (SOL) en CSB: OSV2020-U
- Kiescollege NI
 - GSB en CSB: OSV2020-U

De Kiesraad ontwikkelt Abacus met een intern ontwikkelteam. Op die manier wordt de beschikbare kennis en ervaring van de Kiesraad integraal meegenomen in de ontwikkeling van de software. Ook is er een gebruikersgroep van gemeenten nauw betrokken bij de ontwikkeling, zodat de software goed aansluit op de behoeften van de gemeenten. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2026 gebruikten 14 gemeenten Abacus. De deelnemende gemeenten zijn positief over het gebruik van de software.

Overdrachtsplatform

Het overdrachtsplatform bestaat uit twee delen:

- het platform Uitwisseling, voor het downloaden van de software voor de kandidaatstelling en de uitslagprogrammatuur en het doorgeven van belangrijke bestanden.
- het platform Teluitslagen, om de resultaten van het tellen van de stemmen door te geven aan (waar nodig) het HSB, het CSB en de Kiesraad.

Controleprotocollen

De Kiesraad stelt voor PS/WS27, ER27, kiescolleges CN en het kiescollege NI controleprotocollen vast voor het GSB/SOL, het HSB en het CSB.

De controles gaan onder meer na of de door de verschillende stembureaus gebruikte uitslagprogrammatuur goed heeft gefunctioneerd. De controles garanderen dat de uitkomsten in de digitale bestanden hetzelfde zijn als die op papier en dat de optellingen door de uitslagprogrammatuur correct zijn.

Het controleprotocol CSB betreft vooral het signaleren van mogelijke fouten en opmerkelijke uitkomsten. Voor het kiescollege NI zijn alleen onderdelen B en C van het controleprotocol CSB van toepassing. Voor ER27 en kiescolleges CN komt er een aparte versie van het controleprotocol CSB.

Data-analyse en vooronderzoek terugverwijzingen ter ondersteuning aan het CSB

De Kiesraad ondersteunt CSB's bij het onderzoek naar de uitslag van het GSB/SOL, door een data-analyse en het bijbehorend vooronderzoek terugverwijzingen te doen. Dit gebeurt op grond van het controleprotocol CSB. Het CSB ontvangt van de Kiesraad een overzicht van stembureau-processen-verbaal met mogelijke fouten. Vervolgens doet het CSB zelf vervolgonderzoek en besluit of een terugverwijzing nodig is. Voorwaarde voor het onderzoek voor het SOL is dat het SOL voor de uitslagverwerking gebruik maakt van de ondersteunende software van de Kiesraad.

De Kiesraad baseert zich hierbij op analyses van de elektronisch beschikbare data. De Kiesraad biedt de bevindingen van het vooronderzoek aan ter ondersteuning.

1.2 Toelichting Toolkit Verkiezingen

De ondersteuning van de Kiesraad en het ministerie van BZK wordt aangeboden via de [Toolkit Verkiezingen](#). Hierin staat alle benodigde informatie in de vorm van een globaal draaiboek, per onderdeel van het verkiezingsproces. De basis hiervoor is de verkiezingskalender. Met de Toolkit Verkiezingen kan de verkiezingsorganisatie van de gemeente, het waterschap of openbaar lichaam zelf een gedetailleerde en volledige planning maken.

Er wordt een Toolkit Verkiezingen gepubliceerd voor de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen (beschikbaar in september 2026) en een aparte Toolkit Verkiezingen voor de eilandsraadverkiezingen/ kiescolleges Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer beschikbaar in september/oktober 2026).

Voor de verkiezing kiescollege niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer en voor de Eerste Kamerverkiezing is er geen Toolkit Verkiezingen beschikbaar. Relevante informatie wordt op de website van de Kiesraad geplaatst.

Het ministerie van BZK is verantwoordelijk voor het experiment nieuw stembiljet. Gemeenten die meedoen aan, en waterschappen die betrokken zijn bij het experiment krijgen informatie van het ministerie van BZK. Op de Toolkit Verkiezingen komt een link te staan naar de relevante pagina.

Goed om te weten

In hoofdstuk 2, 3 en 4 staat per onderdeel wat je kunt verwachten aan ondersteuning.

- Bestaande ondersteuningsmaterialen worden geactualiseerd. Feedback van gemeenten en openbare lichamen wordt hierin verwerkt.
- Op de Toolkit Verkiezingen staat vermeld wanneer een instructie beschikbaar is.
- Binnen de mogelijkheden van de website zijn verbeteringen in structuur en doorzoekbaarheid doorgevoerd. Wat ook werkt is via Google zoeken naar 'toolkit verkiezingen kiesraad' gevolgd door desbetreffend onderwerp.

Leeswijzer Toolkit Verkiezingen

Provinciale Staten- en waterschapsverkiezing

De Toolkit Verkiezingen bestaat uit verschillende onderdelen.
Welk onderdeel je nodig hebt, hangt af van de rol die je hebt.

Voor iedereen

Algemene informatie

Nieuwsbrieven

Gemeentelijke organisatie

Organisatie stemming
en telling

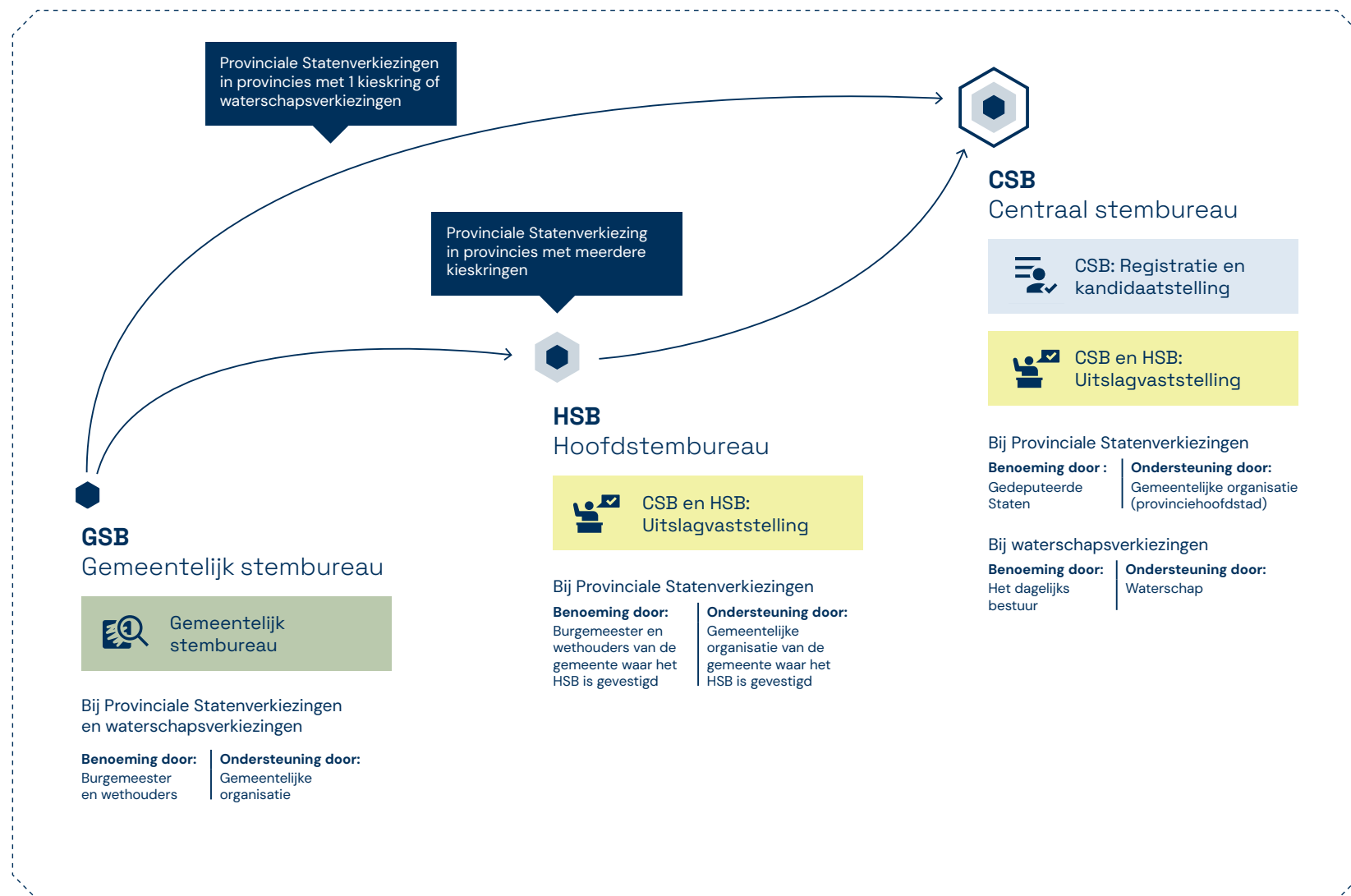

Communicatiematerialen
BZK

Stembureau-instructie

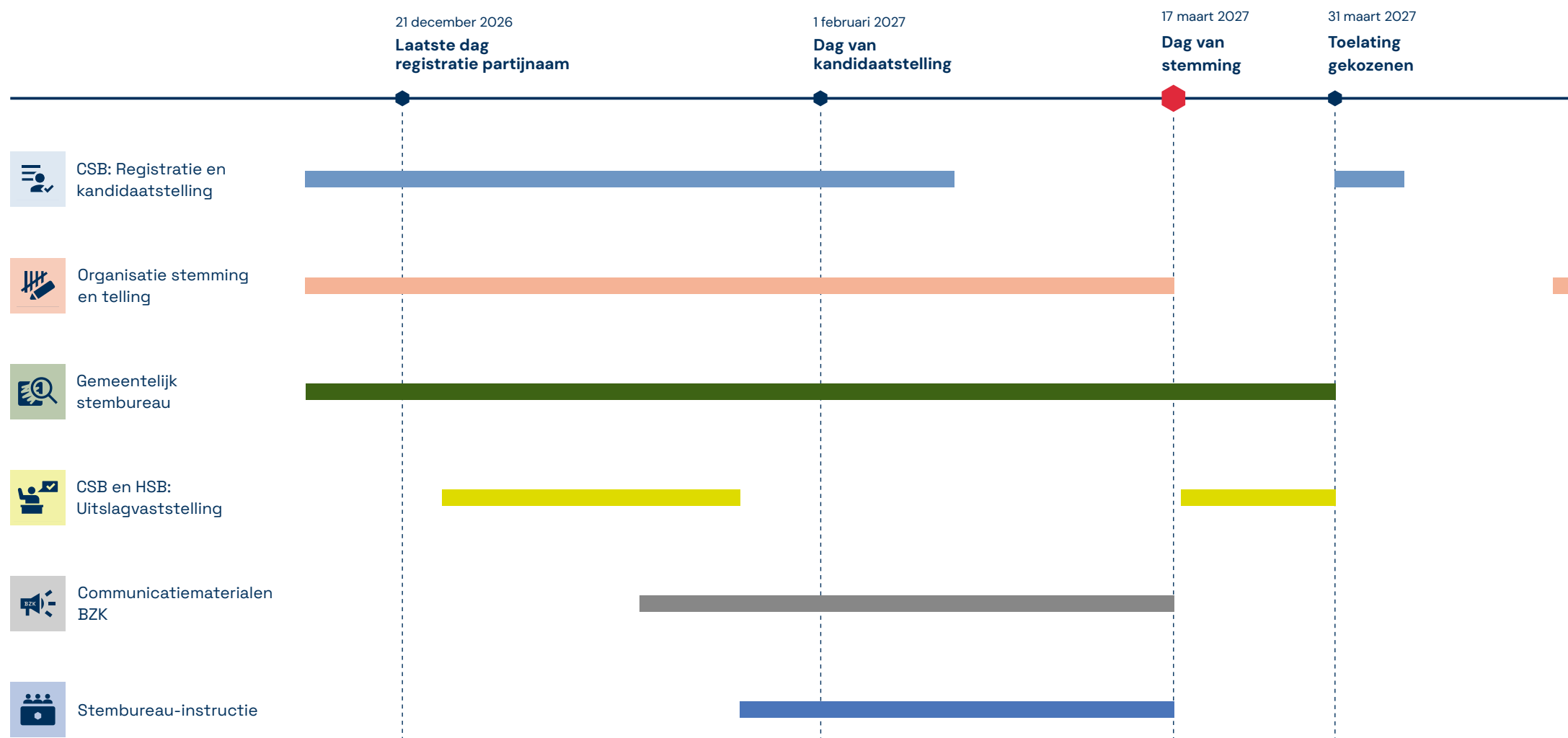
Ondersteun je een GSB, HSB of
CSB? Maak dan gebruik van de
betreffende onderdelen.

Globale tijdlijn Toolkit Verkiezingen

De Toolkit Verkiezingen bestaat uit verschillende onderdelen die op verschillende momenten nodig zijn. Bekijk in het schema wanneer er taken op de Toolkit Verkiezingen staan voor elk onderdeel. Ga naar de Toolkit Verkiezingen voor de toelichting bij de taken.

2. Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen 2027

2.1 Algemene informatie

Op **17 maart 2027** zijn de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen. In het verkiezingsproces spelen verschillende organen een belangrijke rol, de verschillende rollen worden hieronder uiteengezet:

Provinciale Statenverkiezingen

- **CSB:** Het centraal stembureau (CSB) wordt benoemd door de Gedeputeerde Staten. Het CSB heeft zitting in de provinciehoofdstad en wordt ondersteund door de gemeentelijke organisatie van de desbetreffende gemeente.
- **HSB:** Provincies met meerdere kieskringen hebben per kieskring een hoofdstembureau (HSB). De leden worden benoemd door het college van burgemeester en wethouders van de gemeente waar het HSB wordt ingesteld. De taak van de hoofdstembureaus is het vaststellen van de stemtotalen per kieskring.
- **GSB:** Het gemeentelijk stembureau (GSB) wordt benoemd door het college van burgemeesters en wethouders. Het GSB stelt de uitkomst van de verkiezing op gemeenteniveau vast. Er kan één GSB worden ingesteld voor zowel PS als WS of één GSB per verkiezing.

Waterschapsverkiezingen

- **CSB:** Bij de waterschapsverkiezingen wordt het CSB benoemd door het dagelijks bestuur van het waterschap. Dit CSB wordt ondersteund door het waterschap.
- **GSB:** Het GSB wordt benoemd door het college van burgemeesters en wethouders. Het gemeentelijk stembureau stelt de uitkomst van de verkiezing op gemeenteniveau vast. Er kan één GSB worden ingesteld voor zowel PS als WS of één GSB per verkiezing. Indien er in een gemeente meerdere waterschappen liggen kan er ook nog worden gekozen voor een apart GSB per waterschap.

Gecombineerde verkiezingen brengen extra uitdagingen met zich mee voor de uitvoering van de verkiezingen. Om deze reden wordt extra aandacht besteed aan het dubbele telproces. Zie hiervoor de tegel 'Organisatie stemming en telling

Deze tegel van de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende algemene informatie:

- Verkiezingskalender
- Modellen
- Toegankelijkheidsinformatie
- Uitvoeringsplan verkiezingen 2027
- Leeswijzer Toolkit Verkiezingen
- Samenwerkingsprotocol, incl. definitielijst
- Stroomschema samenwerkingsprotocol (escalatieladder)
- WPV in één oogopslag

De volgende algemene bijeenkomsten worden georganiseerd:

- **September/oktober 2026** – 12 startbijeenkomsten PS/WS27 per provincie door Kiesraad, in samenwerking met waterschappen
- **Februari 2027** – Veiligheidsbriefing door het ministerie van BZK

2.2 CSB: Registratie en kandidaatstelling

Het CSB is verantwoordelijk voor registratie van partijnamen (aanduidingen) en de kandidaatstelling.

Voor het onderwerp registratie van partijnamen zijn 2 instructieboekjes beschikbaar:

- voor het centraal stembureau
- voor politieke partijen

Waterschappen en gemeenten die een CSB ondersteunen hebben deze instructies in de zomer van 2026 ontvangen.

Voor het onderwerp kandidaatstelling worden in het najaar van 2026 instructies en materialen geleverd, om kennis te delen en het proces te structureren.

Deze tegel van de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende instructies:

- Het CSB
- B&W besluit benoeming leden CSB
- Handleiding registratie partijnaam voor politieke partijen
- Instructie registratie partijnaam voor CSB
- Handleiding kandidaatstelling voor partijen met zetel
- Handleiding kandidaatstelling voor partijen zonder zetel
- Instructie kandidaatstelling voor CSB
- Video gebruik mappen
- Instructie afleggen ondersteuningsverklaringen
- Voorbeeldtekst publicatie datum/plaats kandidaatstelling en zitting CSB (KS en U)
- Voorbeeldtekst informatiebrief aan politieke partijen
- Wijze van vermelding van kandidaten op de kandidatenlijst
- Instructie controle kandidaatstelling + controleformulieren
- Instructie schorsing zitting CSB
- Instructie ter inzagelegging
- Instructie vernietiging documenten voor kandidaatstelling
- Voorbeeldbrief na inlevering kandidatenlijst
- Instructie OSV2020-PP
- Instructie OSV2020-KS

De volgende bijeenkomsten worden georganiseerd over registratie en kandidaatstelling:

- PS27: **December 2026** – digitale bijeenkomst kandidaatstelling
- WS27: **December 2026** – instructiebijeenkomst kandidaatstelling
- WS27: De Kiesraad is aanwezig bij de periodieke landelijke overleggen voor projectleiders georganiseerd door de Unie van Waterschappen

De volgende video's worden gemaakt over registratie en kandidaatstelling:

- **December 2026** – digitale instructie software voor politieke partijen (OSV2020-PP)
- **Januari 2027** – digitale instructie software kandidaatstelling (OSV2020-KS)

Ondersteunende software voor kandidaatstelling

Voor de ondersteuning bij het proces van kandidaatstelling wordt OSV2020-PP (beschikbaar half december) en OSV2020-KS (beschikbaar begin januari) aangeleverd, deze software en het gebruik daarvan is hetzelfde als bij andere recente verkiezingen.

2.3 Organisatie stemming en telling

In dit onderdeel staat informatie over de ondersteuning van de Kiesraad over de organisatie van de stemming (stemlokalen, stembureauleden) en de telling op het stembureau. Waar nodig worden bestaande instructies en voorbeelden op basis van de evaluaties aangepast. De instructie voor stembureauleden en de e-learning zijn vernieuwd.

Wanneer je eigen instructiemateriaal voor stembureauleden gebruikt in plaats van de door de Kiesraad beschikbaar gestelde materialen, houd dan rekening met de nieuwe instructie voor stembureauleden (hand-out) en e-learning, de aangepaste modellen en de mogelijke nieuwe wetgeving m.b.t. hulp in het stemhokje. Dit heeft o.a. gevolgen voor de instructies aan stembureauleden en de werving van stembureauleden.

Deze tegel van de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende instructies:

- Tips om het telproces voor de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen (PS/WS27) goed te organiseren
- Een instructie voor gemeenten over de implementatie van het wetsvoorstel Hulp in het stemhokje
- Het stembureau
- Voorbeeldtekst besluit CSO
- Voorbeeldtekst openbare kennisgeving volmacht
- Voorbeeldtekst openbare kennisgeving kiezerspas
- Voorbeeldtekst openbare kennisgeving stembureaus
- Voorbeeldtekst openbare kennisgeving vervangende stempas
- Stappenplan voldoende bereikbare stemlokalen voor de kiezer
- Instructie selectiecriteria kiesgerechtigdheid en kiesgerechtigdheid geprivilegieerden
- E-learning stembureauleden
- Voorbeeld proces-verbaal stembureau (video)
- Wettelijke voorschriften voor stembureauleden
- Handreiking soevereinen
- Brochure geldige ID-bewijzen
- Stembureauhand-out voor de dag van stemming
- Posters stemlokaal en stemhokje
- Handelingsperspectief ronselen
- Instructie schorsing zitting stembureau
- Instructie vervoer en opslag
- Instructie verklaring van kiesgerechtigdheid
- Instructie vernietiging verkiezingsdocumenten

De volgende bijeenkomsten worden georganiseerd over organisatie stemming en telling:

- **Eind november/ begin december 2026** – webinar over Hulp in het stemhokje door Kiesraad als de wet op 01-01-2027 in werking treedt.

2.4 Gemeentelijk stembureau

In dit onderdeel staat informatie over de ondersteuning van de Kiesraad voor het gemeentelijk stembureau (GSB). Hierbij wordt onder andere aandacht besteed aan de zitting van het GSB en het gebruik van de ondersteunende software.

Deze tegel van de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende informatie over het GSB:

- Aansluit- en gebruiksvoorschriften voor uitslagprogrammatuur
- Verklaring B&W aansluit- en gebruiksvoorschriften
- Instructiedocument installatie Abacus
- Instructiedocument beheerder Abacus
- Instructiedocument coördinator Abacus
- Instructiedocument invoerder Abacus
- Instructie overdrachtsplatform
- Voorbeeldtekst collegebesluit benoeming leden GSB
- Het GSB
- Voorbeeldtekst mededeling zitting GSB
- Instructie opslag en vervoer
- Tips om het telproces voor de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen (PS/WS27) goed te organiseren
- Instructie zitting GSB (DSO en CSO) + hulpmiddel hertellingen (DSO en CSO) + Opdracht voor telteam (DSO en CSO)
- Instructie schorsing zitting GSB
- Controleprotocol GSB
- Instructie overdracht documenten GSB aan HSB
- Instructie overdracht documenten GSB aan CSB en VO
- Instructie nieuwe zitting GSB (DSO en CSO) en beslisboom handelingen bij terugverwijzing (DSO en CSO)
- Instructie publicatie verkiezingsbestanden
- Voorbeeld proces-verbaal GSB (video)

De volgende instructievideo's worden gemaakt voor het GSB:

- **December 2026** – Digitale demonstratie uitslagensoftware Abacus
- **Februari 2027** – Digitale instructie GSB-zitting (inclusief gebruik software)
- **Februari 2027** – Digitale instructie nieuwe GSB-zitting (inclusief gebruik software)
- **Februari 2027** – Digitale instructie installatie uitslagprogrammatuur

Ondersteunende software voor het GSB

De Kiesraad levert de uitslagprogrammatuur uiterlijk 21 dagen voor de dag van stemming. Voor PS/WS27 wordt voor het GSB de uitslagenprogrammatuur Abacus ingezet.

2.5 CSB en HSB: Uitslagvaststelling

Het centraal stembureau (CSB) onderzoekt de uitslag van het GSB, om eventuele fouten op te sporen. Dit gebeurt aan de hand van het controleprotocol CSB. Het onderzoek bestaat uit de volgende onderdelen:

- Onderzoek van opmerkelijke uitslagen
 - De Kiesraad ondersteunt CSB's bij het onderzoek naar opmerkelijke uitslagen van het GSB, door de data-analyse en het bijbehorend vooronderzoek terugverwijzingen te doen. Dit gebeurt op grond van het controleprotocol CSB. Het CSB ontvangt van de Kiesraad een overzicht van stembureau-processen-verbaal met mogelijke fouten. Vervolgens doet het CSB zelf vervolgonderzoek en besluit of een terugverwijzing nodig is. De Kiesraad baseert zich hierbij op analyses van de elektronisch beschikbare data. De Kiesraad biedt deze resultaten aan ter ondersteuning.
- Onderzoek van fysieke processen-verbaal
- Onderzoek van meldingen van kiezers

Wanneer het CSB zeker is dat de uitslag geen fouten bevat stelt het CSB in een openbare zitting de uitslag van de verkiezing vast.

Indien relevant bij Provinciale Statenverkiezingen, omdat er meerdere kieskringen in de provincie zijn, controleert het hoofdstembureau (HSB) of de gemeente(n) in de kieskring het digitale bestand met de uitkomsten op gemeenteniveau heeft verzonden volgens de voorschriften. Het HSB telt de uitkomsten van de GSB's in de kieskring bij elkaar op en stelt de uitkomst op kieskringniveau vast. Dit gebeurt in een besloten zitting. Na de zitting draagt het HSB de processen-verbaal over aan het CSB.

Benoemingen

Het proces van benoemingen naar aanleiding van de uitslag wordt deels gefaciliteerd door de ondersteunende software voor uitslagvaststelling, mogelijk in combinatie met de eigen applicaties van de gemeente.

Deze tegel van de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende informatie:

- Het HSB
- Controleprotocol HSB
- Voorbeeldtekst besluit benoeming HSB
- Controleprotocol CSB
- Instructie CSB taken uitslagvaststelling
- Voorbeeld meldingsformulier
- Instructie schorsing zitting CSB
- Instructie publicatie van bestanden
- Instructie overdracht documenten van HSB aan CSB
- Instructie overdracht documenten CSB aan vertegenwoordigend orgaan
- Instructie ondersteunende software uitslagvaststelling voor CSB WS (Abacus)
- Instructie ondersteunende software uitslagvaststelling voor CSB PS (OSV2020-U)
- Instructie ondersteunende software uitslagvaststelling HSB (OSV2020-U)
- Informatie voor griffiers

De volgende bijeenkomsten worden georganiseerd voor het CSB over de uitslagvaststelling:

- **Februari 2027** – instructiebijeenkomst proces en controles uitslagvaststelling door CSB (apart voor PS en WS)

De volgende video's worden gemaakt voor het CSB over de uitslagvaststelling:

- **Februari 2027** – digitale instructie gebruik software uitslagvaststelling Abacus (voor WS)
- **Februari 2027** – digitale instructie gebruik software uitslagvaststelling OSV2020-U (voor PS)
- **Februari 2027** – digitale installatie instructie Abacus (voor WS)
- **Februari 2027** – digitale installatie instructie OSV2020-U (voor PS)

De volgende bijeenkomsten worden georganiseerd voor de griffiers:

- **November 2026** – digitale instructiebijeenkomst over uitleg tijdlijn PS/WS27

Ondersteunende software voor het HSB en CSB

De Kiesraad levert de uitslagprogrammatuur 21 dagen voor de dag van stemming.

Voor PS27 wordt door het CSB en het HSB gebruik gemaakt van OSV2020-U

Voor WS27 wordt door het CSB gebruik gemaakt van Abacus

Pasen en de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen 2027

Goed om te weten! De Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen op 17 maart vallen rond Pasen. De dag na de zitting van het CSB om de uitslag vast te stellen is Goede Vrijdag. De maandag daarop is Tweede Paasdag. Op dinsdag treden de oude leden van de vertegenwoordigende organen af. Dit betekent dat het tijdspad krap is voor werkzaamheden die na de zitting van het CSB voor de benoeming van de nieuwe leden van het vertegenwoordigend orgaan moeten gebeuren.

2.6 Communicatiematerialen BZK

De informatie in dit onderdeel wordt beschikbaar gesteld door het ministerie van BZK. Dit onderdeel is bedoeld voor verkiezingsteams en communicatieadviseurs van gemeenten en waterschappen die aan de slag gaan met de voorlichting van hun kiesgerechtigden voor de verkiezingen in 2027.

Voor de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen 2027 stelt het ministerie van BZK beschikbaar:

- Communicatiemiddelen voor kiezers over de verkiezingen (beschikbaar: **december 2026**)
- Communicatiemiddelen over nieuwe regels rondom hulp in het stemhokje (beschikbaar: **januari 2027**) (onder voorbehoud van inwerkingtreden wetsvoorstel)
- Campagnemiddelen (beschikbaar: begin 2027)
- Communicatie-updates (periodiek)

Voor de waterschapsverkiezingen 2027 stelt de Unie van Waterschappen beschikbaar:

De Unie van Waterschappen verzorgt de landelijke communicatiecampagne specifiek voor de waterschapsverkiezingen. Die is bedoeld voor verkiezingsteams en communicatieadviseurs van de waterschappen die aan de slag gaan met de voorlichting van hun kiesgerechtigden voor de waterschapsverkiezingen in 2027.

2.7 Nieuwsbrieven

De nieuwsbrieven worden verstuurd aan alle geabonneerden en worden gepubliceerd op de website van de Kiesraad via de Toolkit Verkiezingen. Alle algemene e-mailadressen van verkiezingsteams van gemeenten en openbare lichamen zijn automatisch geabonneerd op de nieuwsbrief. Je kan je daarnaast aanmelden via de website van de Kiesraad.

2.8 Instructie stembureauleden

Hier vindt de gemeente informatie voor stembureauleden ter voorbereiding op de dag van stemming, zoals de e-learning, stembureauhand-out voor de dag van stemming en de brochure geldige identiteitsbewijzen. Wanneer je eigen instructiemateriaal voor stembureauleden gebruikt in plaats van de door de Kiesraad beschikbaar gestelde materialen, houd dan rekening met de nieuwe instructie voor stembureauleden (hand-out) en e-learning, de aangepaste modellen en de mogelijke nieuwe wetgeving m.b.t. hulp in het stemhokje. Dit heeft o.a. gevolgen voor de instructies aan stembureauleden en de werving van stembureauleden.

2.9 Kwaliteitswaarnemingen

De Kiesraad gaat op woensdag 17 maart 2027 bij een aantal stembureaus langs om het verkiezingsproces waar te nemen. Het doel hiervan is om meer inzicht te krijgen in de uitvoering en mede op basis daarvan de kwaliteit van de verkiezingen te bevorderen. Dit doet de Kiesraad door instructiematerialen aan te passen op basis van de waargenomen ervaringen in de praktijk. De thema's waar de Kiesraad op gaat waarnemen zijn 'dubbele verkiezingen' en de toelating van kiezers op het stembureau. De organisatie van dubbele verkiezingen (PS en WS) komt niet vaak voor en brengt specifieke uitdagingen op het stembureau o.a. met betrekking tot het telproces en in gemeenten waarin meerdere waterschappen samenkomen. De toelating van kiezers op het stembureau (documentcontrole en het raadplegen van het register ongeldige stempassen) kwam in eerdere evaluaties naar voren als een onderwerp waarover soms onduidelijkheid bestaat bij stembureauleden en kiezers. Indien de wetgeving over hulp in het stemhokje wordt aangenomen en deze van kracht zou zijn tijdens de verkiezingen in 2027, dan bestaat de mogelijkheid dat de Kiesraad op dat thema gaat waarnemen. Hulp in het stemhokje komt in dat geval in de plaats van een van de twee eerdergenoemde onderwerpen. De Kiesraad gaat op zoek naar concrete succesvoorbeelden bij de uitvoering en wil graag leren van de ervaringen op de stembureaus.

De Kiesraad zal waarnemen met 7 tot 10 duo's bestaande uit eigen medewerkers en een door de Kiesraad extern geworven waarnemer. Deze waarnemers zullen zich altijd voorstellen aan de stembureauvoorzitter en uitleggen wat zij komen doen in het stembureau. De waarnemers dragen een badge waaraan ze herkenbaar zijn. Om waardevolle informatie op te halen, zullen de waarnemers van de Kiesraad het proces observeren en indien mogelijk een praatje maken met de stembureauleden en kiezers. Uiteraard zorgen de waarnemers ervoor dat zij niet de stemming of de orde van het stemlokaal verstoren.

De Kiesraad zal kort voor de verkiezingen de projectleiders benaderen van de verkiezingsorganisatie waar de waarnemingen zullen plaatsvinden. Naast praktische overwegingen (zoals de verdeling van DSO/CSO en waar zich relevante stembureaus bevinden) is de selectie van gemeenten willekeurig. Hoewel de waarnemingen gericht zijn op kwaliteitsbevordering en de ondersteuning van gemeenten en stembureaus, zouden de waarnemers ook op onregelmatigheden kunnen stuiten. In dat laatste geval zal een medewerker van de Kiesraad contact opnemen met de projectleider verkiezingen van de gemeente om te komen tot een oplossing.

2.10 Kwaliteitsbewaking

In het [samenwerkingsplan](#) staat beschreven op welke manier de Kiesraad invulling geeft aan de kwaliteitsbewakende taken. Voor afspraken over het gebruik van ondersteunende software bij uitslagvaststelling wordt verwezen naar het [samenwerkingsprotocol](#)

Disclaimer

De Kiesraad levert de ondersteuning op zoals in dit uitvoeringsplan beschreven staat. Mocht in de voorbereidingstijd naar de verkiezingen blijken dat aanvullende ondersteuning nodig is, dan wordt hier waar mogelijk invulling aan gegeven. Aanvullende documenten worden dan ook gepubliceerd op de Toolkit Verkiezingen.

3. Eilandsraadverkiezingen en verkiezingen kiescolleges Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer

3.1 Algemene informatie

Op 17 maart zijn de eilandsraadverkiezingen en de verkiezingen kiescolleges Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer. In het verkiezingsproces spelen verschillende organen een belangrijke rol, de verschillende rollen worden hieronder uiteengezet:

- **CSB:** Bij de eilandsraad- en verkiezingen kiescolleges in Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer wordt het centraal stembureau (CSB) benoemd door het bestuurscollege. Dit geldt voor beide verkiezingen. Dit CSB wordt ondersteund door de ambtelijke organisatie van het openbaar lichaam.
- **SOL:** Het stembureau openbaar lichaam (SOL) wordt benoemd door het bestuurscollege en geldt ook voor beide verkiezingen.

De rol van CSB bij deze verkiezingen vraagt meer van Bonaire, Sint Eustatius en Saba dan een verkiezing waarbij zij de rol van CSB niet vervullen. Voor deze eilanden zijn de aankomende eilandsraad- en kiescollegeverkiezingen de eerste verkiezingen waarbij de Kiesraad een ondersteunende rol vervult. Ter voorbereiding op deze verkiezingen heeft de Kiesraad in april jl. een bezoek gebracht aan Saba, Sint Eustatius en Bonaire. De beoogde ondersteuning van de Kiesraad is tijdens dit bezoek besproken met de projectleiders verkiezingen. Ook op bestuurlijk niveau hebben verschillende gesprekken plaatsgevonden. De ondersteuning van de openbare lichamen bij deze verkiezingen is gelijk aan de ondersteuning van de Kiesraad aan gemeenten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart 2026 (GR26), waarbij rekening gehouden wordt met specifieke uitdagingen van de openbare lichamen. Zo worden instructies niet alleen in de Nederlandse taal aangeboden maar ook waar nodig in het Engels en incidenteel in Papiamentu.

Tijdens het bezoek van de Kiesraad aan Saba en Sint Eustatius in april jl. hebben beide projectleiders aangegeven in te zetten op het gebruik van OSV2020 voor het proces van kandidaatstelling en uitslagvaststelling voor beide verkiezingen. Bonaire maakt al langer gebruik van OSV2020. De Kiesraad ondersteunt hierbij op afstand. Saba en Sint Eustatius hebben in de zomer van 2026 testprogrammatuur ontvangen om bekend te raken met het gebruik van OSV2020.

De instructies worden in het Nederlands op de toolkit gepubliceerd. Als instructies ook in de Engelse taal of in Papiamentu vertaald worden, staat dit achter de betreffende instructie vermeld.

Deze tegel in de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende algemene informatie:

- Verkiezingskalender (ook in Engels)
- Modellen
- Toegankelijkheidsinformatie
- Samenwerkingsprotocol, incl definitielijst
- Stroomschema samenwerkingsprotocol (escalatieladder)
- WPV in één oogopslag
- Uitvoeringsplan verkiezingen 2027
- Leeswijzer Toolkit Verkiezingen

De volgende algemene bijeenkomsten worden georganiseerd:

- **Februari 2027** – Veiligheidsbriefing door het ministerie van BZK
- Periodieke digitale afstemmingsoverleggen met de projectleiders verkiezingen van Caribisch Nederland

3.2 CSB: Registratie en kandidaatstelling

Het CSB is verantwoordelijk voor registratie van partijnamen (aanduidingen) en de kandidaatstelling.

Voor het onderwerp registratie van partijnamen zijn 2 instructieboekjes beschikbaar:

- voor het centraal stembureau
- voor politieke partijen

De openbare lichamen hebben deze instructies in de zomer van 2026 ontvangen.

Voor het onderwerp kandidaatstelling worden in het najaar van 2026 instructies geleverd, om kennis te delen. Materialen om het proces te structureren heeft de Kiesraad tijdens zijn bezoek in april 2026 uitgereikt.

Deze tegel in de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende instructies:

- Het CSB
- Bestuurscollege besluit benoeming leden CSB
- Handleiding registratie partijnaam voor politieke partijen (ook in Engels)
- Instructie registratie partijnaam voor CSB
- Handleiding kandidaatstelling voor partijen met zetel (ook in Engels)
- Handleiding kandidaatstelling voor partijen zonder zetel (ook in Engels)
- Instructie kandidaatstelling voor CSB
- Video gebruik mappen
- Instructie afleggen ondersteuningsverklaringen
- Voorbeeldtekst publicatie datum/plaats kandidaatstelling en zitting CSB (KS en U) (ook in Engels)
- Voorbeeldtekst informatiebrief aan politieke partijen (ook in Engels)
- Wijze van vermelding van kandidaten op de kandidatenlijst (ook in Engels)
- Instructie controle kandidaatstelling + controleformulieren
- Instructie schorsing zitting CSB (ook in Engels)
- Instructie ter inzagelegging
- Instructie vernietiging documenten voor kandidaatstelling
- Voorbeeldbrief na inlevering kandidatenlijst (ook in Engels)
- Instructie OSV2020 PP (ook in Engels)
- Instructie OSV2020 KS

De volgende bijeenkomst worden georganiseerd over registratie en kandidaatstelling:

- **Januari 2027** – digitale instructiebijeenkomst kandidaatstelling

De volgende video's worden gemaakt over registratie en kandidaatstelling:

- **December 2026** – digitale instructie software voor politieke partijen (OSV2020-PP) (Engels ondertiteld)
- **Januari 2027** – digitale instructie software kandidaatstelling (OSV2020-KS)

Ondersteunende software voor kandidaatstelling

Voor de ondersteuning bij het proces van kandidaatstelling wordt OSV2020-PP (beschikbaar half december) en OSV2020-KS (beschikbaar begin januari) aangeleverd, deze software en het gebruik daarvan is hetzelfde als bij andere recente verkiezingen.

3.3 Organisatie stemming en telling

In dit onderdeel staat informatie over de ondersteuning van de Kiesraad over de organisatie van de stemming (stemlokalen, stembureauleden) en de telling op het stembureau. Waar nodig worden bestaande instructies en voorbeelden op basis van de evaluaties aangepast. De instructie voor stembureauleden en de e-learning zijn vernieuwd.

Wanneer je eigen instructiemateriaal voor stembureauleden gebruikt in plaats van de door de Kiesraad beschikbaar gestelde materialen, houd dan rekening met de nieuwe instructie voor stembureauleden (hand-out) en e-learning, de aangepaste modellen en de mogelijke nieuwe wetgeving m.b.t. hulp in het stemhokje. Dit heeft o.a. gevolgen voor de instructies aan stembureauleden en de werving.

Deze tegel van de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende instructies:

- Een instructie voor gemeenten/openbare lichamen over de implementatie van het wetsvoorstel Hulp in het stemhokje
- Het stembureau
- Voorbeeldtekst besluit CSO
- Voorbeeldtekst openbare kennisgeving volmacht (ook in Engels)
- Voorbeeldtekst openbare kennisgeving stembureaus (ook in Engels)
- Voorbeeldtekst openbare kennisgeving vervangende stempas (ook in Engels)
- Stappenplan voldoende bereikbare stemlokalen voor de kiezer
- Selectiecriteria kiesgerechtigdheid en kiesgerechtigdheid geprivilegieerden
- E-learning stembureauleden
- Voorbeeld proces-verbaal stembureau (video)
- Wettelijke voorschriften voor stembureauleden (ook in Engels)
- Handreiking soevereinen (ook in Engels)
- Brochure geldige ID-bewijzen (ook in Engels)
- Stembureauhand-out voor de dag van stemming (ook in Engels en Papiamentu)
- Posters stemlokaal en stemhokje
- Handelingsperspectief ronselen (ook in Engels)
- Instructie schorsing zitting stembureau (ook in Engels)
- Instructie vervoer en opslag (ook in Engels)
- Instructie vernietiging verkiezingsdocumenten
- Instructie verklaring van kiesgerechtigdheid

De volgende bijeenkomsten worden georganiseerd over organisatie stemming en telling:

- Eind november/begin december 2026 – webinar over Hulp in het stemhokje door Kiesraad als de wet op 01-01-2027 in werking treedt.

3.4 Stembureau openbaar lichaam

In dit onderdeel staat informatie over de ondersteuning van de Kiesraad voor het stembureau openbaar lichaam (SOL). Hierbij wordt onder andere aandacht besteed aan de zitting van het SOL en het gebruik van de ondersteunende software.

Deze tegel van de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende informatie over het stembureau openbaar lichaam (SOL):

- Aansluit- en gebruiksvoorschriften voor uitslagprogrammatuur
 - Verklaring onderzoek aansluitvoorschriften Model Ea 6 versie voor openbare lichamen
 - Instructie OSV2020 U
 - Instructie overdrachtsplatform
 - Voorbeeldtekst collegebesluit benoeming leden SOL (ook in Engels)
 - Het SOL (ook in Engels)
 - Voorbeeldtekst mededeling zitting SOL (ook in Engels)
 - Instructie zitting SOL (DSO en CSO) + hulpmiddel hertellingen (DSO en CSO) + Opdracht voor telteam (DSO en CSO) (ook in Engels)
 - Instructie schorsing zitting SOL (ook in Engels)
 - Controleprotocol SOL (ook in Engels)
 - Instructie overdracht documenten SOL aan CSB en VO
-
- Instructie nieuwe zitting SOL (DSO en CSO) en beslisboom handelingen bij terugverwijzing (DSO en CSO) (ook in Engels)
 - Instructie publicatie verkiezingsbestanden
 - Voorbeeld proces-verbaal SOL (video)

De volgende video's worden gemaakt voor het SOL:

- **Februari 2027** – Digitale instructie zitting SOL (inclusief gebruik software)
- **Februari 2027** – Digitale instructie nieuwe zitting SOL (inclusief gebruik software)
- **Februari 2027** – Digitale installatie instructie OSV2020-U

Ondersteunende software voor het SOL

De Kiesraad levert de uitslagprogrammatuur uiterlijk 21 dagen voor de dag van stemming. Voor ER27 en kiescolleges CN wordt gebruik gemaakt van OSV2020-U.

3.5 CSB: Uitslagvaststelling

Het CSB onderzoekt de uitslag van het SOL, om eventuele fouten op te sporen. Dit gebeurt aan de hand van het controleprotocol CSB. Het onderzoek bestaat uit de volgende onderdelen:

- Onderzoek van opmerkelijke uitslagen
 - Bij gebruik van de uitslagenprogrammatuur OSV2020 ondersteunt de Kiesraad CSB's bij het onderzoek naar opmerkelijke uitslagen van het SOL, voor zover relevant, een data-analyse en het bijbehorend vooronderzoek terugverwijzingen te doen. Dit gebeurt op grond van het controleprotocol CSB. Het CSB ontvangt van de Kiesraad een overzicht van stembureau-processen-verbaal met mogelijke fouten. Vervolgens doet het CSB zelf vervolgonderzoek en besluit of een terugverwijzing nodig is. De Kiesraad baseert zich hierbij op analyses van de elektronisch beschikbare data. De Kiesraad biedt deze resultaten aan ter ondersteuning. Als OSV2020 niet gebruikt wordt bij de uitslagvaststelling, kan de Kiesraad hierbij niet ondersteunen en moet het CSB dit onderzoek zelf uitvoeren.
- Onderzoek van fysieke processen-verbaal
- Onderzoek van meldingen van kiezers

Wanneer het CSB zeker is dat de uitslag geen fouten bevat stelt het CSB in een openbare zitting de uitslag van de verkiezing vast.

Benoemingen

Het proces van benoemingen naar aanleiding van de uitslag wordt (deels) gefaciliteerd door de ondersteunende software voor uitslagvaststelling.

Deze tegel van de Toolkit Verkiezingen bevat de volgende informatie voor het CSB:

- Controleprotocol CSB (ook in Engels)
- Instructie CSB taken uitslagvaststelling
- Voorbeeld meldingenformulier (ook in Engels)
- Instructie schorsing zitting CSB (ook in Engels)
- Instructie publicatie van bestanden (zelfde als organisatie stemming/telling)
- Instructie overdracht documenten CSB aan vertegenwoordigend orgaan
- Instructie ondersteunende software uitslagvaststelling
- Informatie voor griffiers (ook in Engels)

De volgende bijeenkomsten worden georganiseerd voor het CSB over de uitslagvaststelling:

- **Februari 2027** – digitale instructiebijeenkomst proces en controles uitslagvaststelling door CSB

De volgende video's worden gemaakt voor het CSB over de uitslagvaststelling:

- **Februari 2027** – digitale instructie OSV2020-U
- **Februari 2027** – digitale installatie instructie OSV2020-U

De volgende bijeenkomsten worden georganiseerd voor de griffiers:

- **November 2026** – digitale instructiebijeenkomst over uitleg tijdlijn ER27

Ondersteunende software voor het centraal stembureau

De Kiesraad levert de uitslagprogrammatuur 21 dagen voor de dag van stemming. Door ER27 en kiescolleges CN wordt gebruik gemaakt van OSV2020-U.

Pasen en de eilandsraad- en kiescollegeverkiezingen 2027

Goed om te weten! De eilandsraadverkiezingen en de verkiezingen kiescolleges Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer op 17 maart vallen rond Pasen. De dag na de zitting van het CSB om de uitslag vast te stellen is Goede Vrijdag. De maandag daarop is Tweede Paasdag. Op dinsdag treden de oude leden van de vertegenwoordigende organen af. Dit betekent dat het tijdspad krap is voor werkzaamheden die na de zitting van het CSB voor de benoeming van de nieuwe leden van het vertegenwoordigend orgaan moeten gebeuren.

3.6 Communicatiematerialen BZK

De informatie in dit onderdeel wordt beschikbaar gesteld door het ministerie van BZK. Dit onderdeel is bedoeld voor verkiezingsteams en communicatieadviseurs van openbare lichamen die aan de slag gaan met de voorlichting van hun kiesgerechtigden voor de verkiezingen in 2027.

Voor de Eilandsraad- en kiescollegeverkiezingen 2027

De meeste communicatiemiddelen voor de Eilandsraad- en kiescollegeverkiezingen worden aangeboden in het Nederlands, Papiamentu, Engels en Spaans.

- Communicatie- en campagnemiddelen voor kiezers over de verkiezingen (via Rijksdienst Caribisch Nederland) (beschikbaar: begin 2027)
- Communicatiemiddelen over nieuwe regels rondom hulp in het stemhokje (beschikbaar: begin 2027) (onder voorbehoud van goedkeuring wetsvoorstel)

3.7 Nieuwsbrieven

De nieuwsbrieven worden verstuurd aan alle geabonneerden en gepubliceerd op de website van de Kiesraad via de Toolkit Verkiezingen. Alle algemene e-mailadressen van verkiezingsteams van gemeenten en openbare lichamen zijn automatisch geabonneerd op de nieuwsbrief. Je kan je daarnaast aanmelden via de website van de Kiesraad.

3.8 Instructie stembureauleden

Hier vinden de openbare lichamen informatie voor stembureauleden, zoals de e-learning, stembureauhand-out voor de dag van stemming en brochure geldige identiteitsbewijzen ter voorbereiding op de dag van stemming. Wanneer je eigen instructiemateriaal voor stembureauleden gebruikt in plaats van de door de Kiesraad beschikbaar gestelde materialen, houd dan rekening met de nieuwe instructie voor stembureauleden (hand-out) en e-learning, de aangepaste modellen en de mogelijke nieuwe wetgeving m.b.t. hulp in het stemhokje. Dit heeft o.a. gevolgen voor de instructies aan stembureauleden en de werving van stembureauleden.

3.9 Kwaliteitswaarnemingen

De Kiesraad besluit later of kwaliteitswaarnemingen uitgevoerd worden. Als hiertoe besloten wordt, wordt het openbaar lichaam hier tijdig over geïnformeerd.

3.10 Kwaliteitsbewaking

In het [samenwerkingsplan](#) staat beschreven op welke manier de Kiesraad invulling geeft aan de kwaliteitsbewakende taken. Voor afspraken over het gebruik van ondersteunende software bij uitslagvaststelling wordt verwezen naar het [samenwerkingsprotocol](#).

Disclaimer

De Kiesraad levert de ondersteuning zoals in dit uitvoeringsplan beschreven staat. Mocht in aanloop naar de verkiezingen blijken dat aanvullende ondersteuning nodig is, dan wordt hier waar mogelijk invulling aan gegeven. Aanvullende documenten worden dan ook gepubliceerd op de Toolkit Verkiezingen.

4. Eerste Kamerverkiezing en verkiezing kiescollege niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer

4.1 Verkiezing kiescollege niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer

De verkiezing van het kiescollege niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer is op 17 maart 2027, dezelfde dag als de verkiezingen voor PS/WS27 en ER/kiescollege CN27.

Het centraal stembureau (CSB) voor de verkiezing voor het kiescollege niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer is gelijk aan het CSB van de provincie Zuid-Holland. Dit CSB wordt ondersteund door de ambtelijke organisatie van de gemeente Den Haag.

De ondersteuning van de gemeente Den Haag bij de uitvoering van de verkiezing voor het kiescollege niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer is maatwerk dat afgestemd wordt met de gemeente Den Haag.

De volgende software wordt geleverd:

- OSV2020-PP
- OSV2020-KS
- OSV2020-U

Bij deze verkiezing voert de Kiesraad geen kwaliteitswaarnemingen uit.

In het [samenwerkingsplan](#) staat beschreven op welke manier de Kiesraad invulling geeft aan de kwaliteitsbewakende taken. Voor afspraken over het gebruik van ondersteunende software bij uitslagvaststelling wordt verwezen naar het [samenwerkingsprotocol](#).

4.2 Verkiezing Eerste Kamer

De verkiezing van de Eerste Kamer is op 24 mei 2027.

De leden van de Eerste Kamer worden gekozen door de leden van de Provinciale Staten, de kiescolleges in Bonaire, Sint-Eustatius en Saba, en het kiescollege niet-ingezetenen.

De Kiesraad is CSB voor deze verkiezing. Als CSB berekent en publiceert de Kiesraad de stemwaarden. De Kiesraad begeleidt politieke partijen bij de registratie en kandidaatstelling. Partijen ontvangen een voorbeeldmap met instructies en een inlevermap voor de aan te leveren documenten. Daarnaast zal er informatie worden gedeeld met de griffies van de Provinciale Staten en kiescolleges in aanloop naar de verkiezing, aangezien de griffies en kiescolleges zijn belast met de organisatie van de stemming.

Op de website van de Kiesraad wordt de volgende informatie gepubliceerd:

Controleprotocol CSB

De volgende bijeenkomsten worden georganiseerd:

- **Eind februari/begin maart 2027** – digitale instructiebijeenkomst voorbereiding Eerste Kamerverkiezing voor de griffiers

5. Evaluaties

De Kiesraad brengt een evaluatieadvies uit aan de minister van BZK. Als onderdeel daarvan worden onderzoeken uitgevoerd in opdracht van de Kiesraad¹. Het gaat in ieder geval om de volgende vier onderzoeken:

→ **Focusgroepen**

Onderzoek naar de ervaringen, standpunten en overwegingen van betrokkenen met en over het verkiezingsproces. Mogelijk vinden als aanvulling ook interviews plaats.

→ **Vragenlijsten**

Onderzoek naar de ervaringen van betrokkenen met het verkiezingsproces.

→ **Meting stemlokalen**

Onderzoek naar de beschikbare stemlokalen, kenmerken hiervan en mogelijke verbanden tussen deze kenmerken en andere gegevens (zoals opkomstpercentage) via data-analyses.

→ **Steekproef toegankelijkheid**

Onderzoek in hoeverre de beschikbare stemlokalen toegankelijk zijn.

De rapporten van deze evaluatie-onderzoeken zijn inbreng voor de algemene evaluatie van de verkiezingen door de Kiesraad en komen tegelijk met het evaluatieadvies op de website van de Kiesraad te staan.

¹ Het ministerie van BZK voert eigen evaluaties uit, onder andere naar het wetsvoorstel Experiment nieuw stembiljet en het wetsvoorstel Hulp in het stemhokje.

6. Relevante wet- en regelgeving bij verkiezingen 2027

Dit plan gaat uit van de huidige wetgeving. Daarnaast is op basis van informatie van het ministerie van BZK de volgende nieuwe wet- en regelgeving relevant.

De volgende nieuwe wet- en regelgeving is relevant voor de verkiezingen van 2027:

- **Wet programmatuur verkiezingsuitslagen (Wpv):** is in werking getreden op 1 augustus 2025.
- **Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces (Wkuv):** is in werking getreden op 1 januari 2026.
- **Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen:** is in werking getreden op 1 januari 2026.
- Experiment nieuw stembiljet: het experiment wordt voortgezet bij PS/WS27. Het aantal deelnemers aan het experiment wordt bij deze verkiezingen niet uitgebreid.
- Regeling Stemmen met een verlopen identiteitsbewijs: er is een tijdelijke regeling opgesteld die geldig is tot 1 januari 2028, waarbij een identiteitsbewijs maximaal 5 jaar verlopen mag zijn op de dag van stemming. Aan een permanente oplossing wordt gewerkt.
- **Wetsvoorstel uitbreiding eilandsraden en bestuurscolleges Bonaire, Sint Eustatius en Saba:** in het wetsvoorstel staat dat het aantal eilandsraadsleden bij de verkiezingen van 17 maart 2027 stapsgewijs omhoog gaat. Bonaire, Sint Eustatius en Saba krijgen er in de eerste stap 2 eilandsraadsleden bij. Ook het aantal gedeputeerden groeit.

De inwerkingtreding van de volgende wet- en regelgeving is beoogd voor de Verkiezingen van 2027:

- **Hulp in het stembokje:** uitgangspunt van het wetsvoorstel is dat kiezers die hulp in het stembokje willen krijgen, hulp krijgen door een stembureau lid. Mensen met een fysieke beperking houden daarnaast het recht om iemand naar keuze voor hulp in het stembokje mee te nemen. Deze wet treedt naar verwachting in werking op 1 januari 2027, maar hier moet de Eerste Kamer nog over stemmen. Verwacht wordt dat uiterlijk in december helder is of de wet doorgang vindt.

De volgende wetsvoorstellen treden niet in werking voor de verkiezingen van 2027:

- **Wet stroomlijning verkiezingsproces:** dit is een verzamelwet met diverse wijzigingen, met name over het kiescollege niet-ingezetenen en briefstemmen. Ook wordt de geldigheid van verlopen identiteitsdocumenten geregeld en het digitaal aanvragen van documenten. Voor per post te verzenden documenten wordt de aanvraagtermijn aangepast van 5 naar 7 dagen. De planning van dit wetsvoorstel is nog niet helemaal zeker, maar op grond van de huidige informatie gaat de Kiesraad ervan uit dat dit niet meer in werking treedt voor de verkiezingen van maart 2027.
- **Vervroegd stemmen:** dit initiatief-wetsvoorstel van de Tweede Kamerleden Sneller (D66) en Bushoff (PvdA) wijzigt de Kieswet om kiezers de mogelijkheid te geven om gedurende twee dagen voor de dag van de stemming vervroegd te stemmen in het stemlokaal. Daarnaast stellen de initiatiefnemers voor het maximaal aantal van 2 volmachten per persoon terug te brengen tot 1 volmacht per persoon.
- **Aanscherping vereisten toewijzing restzetels:** politieke partijen moeten voortaan minstens 1 zetel hebben behaald om in aanmerking te komen voor een restzetel. Deze restzetelverdeling geldt nu alleen voor de verkiezing van de Tweede Kamer, maar geldt na de wetswijziging ook voor de verkiezingen van leden van gemeenteraden, Provinciale Staten en waterschappen.

Afsluiting

De Kiesraad wenst alle verkiezingsorganisaties veel succes bij de organisatie van alle verschillende verkiezingen in 2027! Weet ons te vinden.

Meer informatie

Meer informatie over het organiseren van verkiezingen vind je op www.kiesraad.nl.

Voor vragen kun je contact opnemen met de Kiesraad via:

- **Het Selfserviceportal van de Kiesraad**
- **www.kiesraad.nl/contact**

Bijlage 1: afkortingenlijst

In het Uitvoeringsplan voor de verkiezingen van 2027 worden veel afkortingen gebruikt. Hieronder de gebruikte afkortingen met de betekenis van de afkorting.

Afkorting	Betekenis
Het CSB	Het centraal stembureau
Het HSB	Het hoofdstembureau
Het GSB	Het gemeentelijk stembureau
Het SOL	Het stembureau van het openbaar lichaam
Het college van B&W	Het college van burgemeester en wethouders
OSV2020-PP	OSV2020 Politieke partijen
OSV2020-KS	OSV2020 Kandidaatstelling
OSV2020-U	OSV2020 Uitslagvaststelling
ER	Eilandsraadverkiezingen
ER27	Eilandsraadverkiezingen 17 maart 2027
Kiescolleges CN	Kiescolleges Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer
Kiescolleges CN27	Kiescolleges Caribisch Nederland voor de Eerste Kamer 17 maart 2027
RCN	Rijksdienst Caribisch Nederland
PS	Provinciale Statenverkiezingen
WS	Waterschapsverkiezingen
PS/WS27	Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen 17 maart 2027
NPVV	Nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen
NVVB	Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
De minister/Het ministerie van BZK	De minister/Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
GR26	De gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart 2026
TK25	De Tweede Kamerverkiezingen van 29 oktober 2025
VO	Vertegenwoordigend orgaan (Provinciale Staten of het algemeen bestuur van het waterschap)
DSO	Decentrale Stemopneming
CSO	Centrale Stemopneming
Wpv	Wet programmatuur verkiezingsuitslagen
Wkuv	Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces

Bijlage 2: verantwoording

Wettelijk kader

Het Wetsvoorstel kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces (Wkuv) geeft de Kiesraad nieuwe taken en bevoegdheden in het verkiezingsproces. Deze bevoegdheden raken de autonomie van de gemeenten, de waterschappen en de stembureaus. Om die reden schrijft de Wkuv voor dat de Kiesraad met ketenpartners een samenwerkingsplan opstelt. In de memorie van toelichting wordt hier verder op ingegaan: "Het plan moet algemene procesafspraken bevatten en ook specifiek zijn over de ondersteuning bij een verkiezing." We interpreteren het samenwerkingsplan als volgt:

Samenwerkingsplan

Dit onderdeel beschrijft **meerjarig** hoe de Kiesraad de samenwerking en zijn eigen taken en bevoegdheden vormgeeft. Dit onderdeel wordt regelmatig, bijvoorbeeld elke 3 tot 5 jaar, herzien in samenspraak met ketenpartners. Het heeft wel een vaste basis.

Dit document is het uitvoeringsplan voor de verkiezingen die in 2027 plaatsvinden en gaat alleen over deze verkiezingen. Het plan geeft inzicht in wat gemeenten, openbare lichamen en waterschappen van de Kiesraad mogen en kunnen verwachten bij de uitvoering van de verkiezingen van 2027.

Afstemming met de keten

De invulling van de verschillende rollen van de Kiesraad tijdens het verkiezingsproces vraagt om afstemming met ketenpartners. Dit plan is dan ook tot stand gekomen in samenspraak met de NVVB, de Unie van Waterschappen, de VNG, de G4, het ministerie van BZK en een aantal gemeenten. Aan de basis van dit plan ligt

Uitvoeringsplan VK27

Dit onderdeel gaat over een **concrete verkiezing**. Hierin beschrijft de Kiesraad zijn ondersteuning, invulling van taken en het tijdsplan. Een voorbeeld hiervan is het thema waarop de Kiesraad zich in zijn waarnemingen richt. Dit onderdeel wordt voor elke verkiezing, of verkiezingen die tegelijkertijd plaatsvinden, opnieuw geschreven in samenspraak met ketenpartners.

de input en feedback van gemeenten tijdens evaluatiebijeenkomsten van de afgelopen verkiezingen.

Afbakening plan

De Kiesraad neemt niet alle taken voor verkiezingen over van het ministerie van BZK. Onderdelen waar de Kiesraad bijvoorbeeld niet over gaat zijn desinformatie, opkomstbevordering en de vergoeding aan gemeenten in het gemeentefonds. Wij zien zeker het belang van deze thema's voor gemeenten, maar het valt onder verantwoordelijkheid van het ministerie van BZK en niet onder die van de Kiesraad.